

Metodike predškolskog odgoja

Metodika 21
Vol. 11, br. 2, 2010, str. 240-251
Stručni rad
Primljeno: 20. 01. 2010.

INTERPERSONALNA KOMUNIKACIJA U PROGRAMIMA RANOG DJETINJSTVA USMJERENIMA NA DIJETE

Ganimete Kulinxha

Fakultet edukacije, Sveučilište u Prištini

***Sažetak** – Svaka osoba ima kontinuiranu potrebu da komunicira s drugima. Interpersonalna komunikacija ovisi o raznim životnim iskustvima koja utječu na razvojnu razinu interpersonalne komunikacije. Takvo iskustvo je moćno, a posebno dominira u ranom djetinstvu preko planiranog i strukturiranog procesa odgoja i obrazovanja. Strukturirana nastava i učenje momentalno pružaju određeni opseg iskustava, ovisno o filozofiji obrazovanja i metodologiji koja se upotrebljava kao osnova za rad. Program usmjeren na dijete donosi iskustva u obrazovanju koja se razlikuju od tradicionalnih programa. Cilj ovog istraživanja zato je bio učinak programa usmjerenog na dijete u usporedbi s tradicionalnim obrazovnim programima usmjerenima na razvoj interpersonalne komunikacije između odgojitelja i djece, kao i između same djece u predškolskim ustanovama. Kad su rezultati sustavnog promatranja obrađeni, pokazali su da program usmjeren na dijete razvija, obogaćuje i povećava kvalitetu interpersonalne komunikacije između djece i između djece i odgojitelja.*

***Ključne riječi:** interpersonalna komunikacija, program usmjeren na dijete, rano djetinstvo.*

UVOD

Živimo u vrijeme velikih i turbulentnih promijena, što znači da se ponekad osjećamo zbunjeni i nesigurni. Momentalno, u našem društvu, a i šire, stari sistem vrijednosti je nestabilan, a novi vrijednosni sistem nije još potpuno konstituiran.

U ovom neuobičajnom društvenom kontekstu, dok se racionaliziraju i štite vrijednosti i vrijednosni sistem koji je predhodno prisvojen i sistem vrijednosti koji spontano manifestira sebe u modernom svijetu, u interpersonalnoj komunikaciji se stvara vakuum. Dok naša iskustva, naše preokupacije i naše stavove učinimo poznatim drugima i, prirodno, suočavamo se s mnogostrukim iskustvima, preokupacijama i stavovima, koji nisu u skladu s našima, tijekom komuniciranja s drugima često nije onakav kakav bismo mi htjeli. U takvim slučajevima nastaje niz nespo razuma i predrasuda koje vode do nepoželjnih i čak konfliktuoznih situacija. To može biti opravdanje i razlog za inicijativu koja nastoji pronaći način za istraživanje kvalitetnije komunikacije među ljudima.

Ljudska transformacija i transformacija društvenog ciklusa u službi humanizacije u tijeku uvelike je olakšana stvaranjem uvjeta za razvoj višestrane kulture komunikacije. Činjenica da “komunikacija je proces kroz kojeg ljudska zajednica tvora i regulira društvenu stvarnost” (Trenholm and Jensen 1999, str. 4) potiče nas razmišljati i, štoviše, donositi različite posebne elemente i kvalitete komunikacije koji se reflektiraju na područje međuljudskih odnosa, a koji se stvaraju preko interaktivnih aktivnosti u određenim socijalnim sredinama, ostavivši na stranu za trenutak etnolingvističke probleme koji su od velikog značenja i važnosti za komuniciranje.

Razvoj interpersonalne komunikacije, shvaćene kao proces “*svladavanja aktivne i interaktivne vještine i kompetencije u komunikaciji, izražavanju i logici...*” * (MOTZ: Kurikulum za predškolsko vaspitanje (3-6) 2006, str.14) nužno je podržavan specifičnim znanjem, i vještinama koje pomažu u stvaranju održivog i visokokvalitetnog odnosa među ljudima.

Takve kompetencije, razvijene u interpersonalnoj komunikaciji, mogu se postići od ranog djetinjstva u predškolskim ustanovama.

Pošto interpersonalna komunikacija ima određene značajke, ovisno o različitim životnim iskustvima djeteta, u našem je slučaju bilo izazovno razumijevanje toga kako razvoj interpersonalne komunikacije djeluje u obrazovnim okruženjima koja se razlikuju po planiranju odgoja i obrazovanja unutar predškolskih ustanova.

Iako provedba programa usmjerenog na dijete u kosovskim vrtićima predstavlja novo obrazovno iskustvo, koje se razlikuje od tradicionalne obrazovne prakse, područje studija je definirano u ovom kontekstu kao “Razvoj interpersonalne komunikacije u ranom djetinstvu u programu usmjerenom na dijete.” Takvo definiranje problema kaže da je cilj ovog studija istraživanje spoznaja učinaka programa usmjerenog na djete na razvoj interpersonalne komunikacije u ranom djetinstvu. Mnogi programi usmjereni na dijete su međunarodni, uključujući program Reggio

Emilia, program Step by Step, program Montessori itd., ali je također činjenica da je na Kosovu najrašireniji program, s najvećom dugovječnosti, Step by Step program, pa je to i jedini program uzet u obzir za naše istraživanje.

Kako je rano djetinstvo doba turbulentnih promijena, koje donose nove značajke koje ne traju, interpersonalna komunikacija djece ove dobi utječe na isto takav način. To se posebno vidi u dobi od 5-6 godina kada započinje suradnja s drugima, a istodobno i interpersonalna komunikacija u punom smislu rječi. "U prosečno petoj godini starosti, djeca počinju raspravljati, a ne samo razgovarati s drugima." (Reardon, K. 1998) pa je posebno zato cilj istraživanja provjeravanje učinka Step by Step programa kao programa usmjereno na dijete u razvoju interpersonalne komunikacije u ranom djetinstvu (u dobi od 5-6 godina starosti).

Cilj istraživanja je bila usporedba između učinaka programa usmjerenih na dijete naspram tradicionalnih obrazovnih metoda u podržju interpersonalne komunikacije u ustanovama za rano djetinstvo, tj. identificirati razlike u interpersonalnoj komunikaciji:

- između odgojitelja i djece,
- između djece.

Kad je fokus istraživanja naveden jasno, onda je shvatljivo specificirati cilj kao usporedbu učinaka jednog programa usmjerena na dijete naspram metodama tradicionalnog obrazovanja u razvoju interpersonalne komunikacije između odgojitelja i djece, a također i između same djece u predškolskim ustanovama.

Za realizaciju cilja istraživanja bilo je potrebno definirati i neke naše potrebe koje smo prihvatili kao sljedeće zadatke:

- Identificirati razlike u interpersonalnoj komunikaciji između odgojitelja i djece u eksperimentalnoj grupi u kojoj je primijenjen program usmjeren na dijete i u kontrolnoj grupi u kojoj je obrazovanje tradicionalno.
- Identificirati razlike u interpersonalnoj komunikaciji između djece u eksperimentalnoj grupi u kojoj je primijenjen program usmjeren na dijete i u kontrolnoj grupi u kojoj je obrazovanje tradicionalno.

HIPOTEZA

Komparativna studija prema planu ovog istraživanja služi za provjeru temeljne hipoteze vezane za utvrđivanje toga da **provedba programa usmjerenog na dijete razvija, obogaćuje i podiže kvalitetu komunikacije između djece, kao i između djece i odgojitelja**. Ta temeljna hipoteza popraćena je pomoćnim hipotezama:

Program usmjeren na djete:

- razvija kvalitetu interpersonalne komunikacije između djece
- stvara mogućnosti za razvoj slobodnog izražavanja interpersonalnom komunikacijom

- ohrabruje obogaćivanje interpersonalne komunikacije
- ohrabruje razvoj efikasnijih vještina interpersonalne komunikacije.

Nezavisne varijable u našem istraživanju su korištene obrazovne metode. Zavisne varijable su pozitivni učinci na interpersonalnu komunikaciju između subjekata uključenih u istraživanje, kao i rezultati primjene programa usmjerenog na djete.

METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA

Fokus skupina

Iz statističkih podataka u MOTZ-u (Ministarstvo za obrazovanje, tehnologiju i znanost) proizlazi da su na Kosovu registrirana ukupno 33 javna vrtića s ukupno 166 skupina, uključujući 3440 djece u dobi od 3 do 6 godina. Od tih, 65 skupina uključuju djecu u dobi od 5 do 6 godina, što čini osnovu naše studije.

Dvije skupine čine uzorak djece - eksperimentalnu i kontrolnu skupinu iz javnih vrtića u Republici Kosovo. Eksperimentalna skupina je bila sastavljena od djece stare 5-6 godina iz 5 razreda u kojima se provodi "Step by step" program, dok je kontrolna skupina također sastavljena od 5 razreda koja pohađaju tradicionalni program edukacije.

Naša studija na taj način uključuje 10 skupina djece, odnosno 6,02% od svih predškolskih razreda u vrtićima, odnosno 15,38% od skupina koje rade s djecom 5-6 godine starosti.

Budući da je stvaranje grupa obrazovanja uvjetovano realnošću života na Kosovu (mali broj predškolskih ustanova i veliki broj zahtjeva za uključivanje djece u ove ustanove), broj djece u svakoj skupini je oko 25. Oko 250 djece uključeno je u naše istraživanje, što predstavlja 7,26% sve djece u vrtićima i 15,38% djece u dobi od 5 do 6 godina.

U eksperimentalne skupine izabrali smo samo odgojiteljice koje su završile svu obuku organiziranu od programa Step by Step Kosovskog Centra za Odgoj (Kosovo Education Center - KEC), dok odgijiteljice uključene u uzorak kontrolne skupine nisu bile obučene u bilo kakvom programu usmjerenom na dijete.

Uzorak odgojiteljica je 20 (2 odgojiteljice rade u jednoj skupini), 10 iz eksperimentalne i 10 iz kontrolne skupine.

To znači da od 332 odgojiteljice koji rade u vrtićima, grupa odgojiteljica uključenih u istraživanje predstavlja 6,02% od ukupnog broja odgojitelja u vrtićima, odnosno 15,38% odgojitelja u razredima djece u dobi od 5-6 godina u Republici Kosovo.

U odabiru predškolskih ustanova pazili smo da imaju jednaku zastupljenost različitih sociokulturnih sredina. Budući da se naši vrtići nalaze u gradovima i gradićima, odabrali smo tri gradska vrtića i dva vrtića iz gradića.

Metode

Teorijska analiza pomogla je u stvaranju zaključaka o bitnim pitanjima povezanim s posebno relevantnim problemima.

Komparativna metoda primijenjena je u usporedbi podataka prikupljenih po razredima eksperimentalne i kontrolne skupine.

Statistička metoda primijenjena je u obradi numeričkih statističkih podataka koji su prikupljeni odgovarajućim tehnikama i instrumentima. Relevantni pokazatelji u istraživanju izraženi su kao podatci u tabelarnom obliku i grafički prikazani i kvantificirani u vrijednostima koje ilustriraju navedene hipoteze.

Deskriptivna metoda korišćena je u opisu broja vrtića, djece, odgojitelja i podataka prema kojima stečemo općenitu sliku prakse predškolskog odgoja na Kosovu. Deskriptivna je metoda također upotrijebljena u opisu rezultata istraživanja, preko kojih dolazimo do generalizacija na temelju evaluacije i otkrivanja zajedničkih crta pojava. Deskriptivno komentiranje rezultata pomaže donošenju zaključaka i preporuka za buduću praksu.

Tehnike i instrumenti istraživanja

Tehnike i instrumenti istraživanja uglavnom su oblikovani prema metodama istraživanja. Koristili smo se sustavnim promatranjem koje je primijenjeno tijekom nastave i učenja u ranom djetinjstvu s ciljem prikupljanja podataka o interpersonalnoj komunikaciji u razredima koji se koriste programom usmjerenim na dijete (eksperimentalna skupina) i u razredima koji rade tradicionalno (kontrolna skupina). Protokol za bilježenje interpersonalne komunikacije u nastavi i učenju unutar razreda je po uzoru protokola za promatranje dimenzije učenja (Cornell, 1953, Mužić, V. 1986) koji je modificiran za potrebe istraživanja ovog praktičnog problema.

Procedura

Tijekom istraživanja planirani posao bio je podijeljen u tri faze. Prva je bila faza pripreme. U toj fazi je preliminarno izvršeno istraživanje u dva različita konteksta u kojima se uspješno primjenjivao program usmjeren na dijete. Faza implementiranja bila je najduža faza istraživanja. Započela je organiziranjem sustavnog promatranja. Tijekom organizacije sustavnog promatranja planirano je praćenje aktivnost učenja. Promatranje interpersonalne komunikacije djece između djece i odgojitelja provedeno je tijekom aktivnosti nastave i učenja u obje skupine (eksperimentalnoj i kontrolnoj).

REZULTATI I DISKUSIJA

Rezultati istraživanja, koji se odnose na mjeru do koje su različiti pokazatelji uzeti u obzir, jesu dokazi o kvaliteti interpersonalne komunikacije u odnosima stvorenima u obrazovnom procesu. S ciljem provjere hipoteza identificirali smo pokazatelje u promatračkom protokolu koji je dao fokusirane i vrijedne informacije.

Kada su opažanja sređena u eksperimentalnoj i u kontrolnoj skupini, bili smo u mogućnosti srediti puno informacija o stanju programa. Statističke obrade su nam omogućile da dođemo do konkretnih zaključaka o problemu kojim smo se bavili. Podaci su predstavljani pomoću tablica i grafičkih prikaza.

T-test proporcije je izabran za rezultate promatranja nastavnika, uspoređujući proporcije opcija “često”, “ponekad” i “rijetko”. Test provjere je učinjen s 95% i 99% pouzdanosti, odnosno $p < 0,05$ i $p < 0,01$.

Utvdili smo da podaci prikupljeni statističkim testovima komunikacije nastavnika s djecom i komunikacije djece međusobo tijekom procesa odgoja i obrazovanja, pokazuju značajne razlike između eksperimentalne i kontrolne skupine.

Kada je uzet svaki indikator zasebno, statistička analiza je pokazala slične primjetne razlike i dovela do zaključka da se radi o zamjetljivoj superiornosti u eksperimentalnoj skupini.

Rezultati su pokazali da je provedeno istraživanje podržalo osnovne hipoteze: provođenje programa usmjerenog na dijete. Program razvija, obogaćuje i povećava kvalitetu komunikacije između djece, kao i između djece i nastavnika.

KOMUNIKACIJA ODGOJITELJICA S DJECOM TIJEKOM PROCESA ODGOJA I OBRAZOVANJA

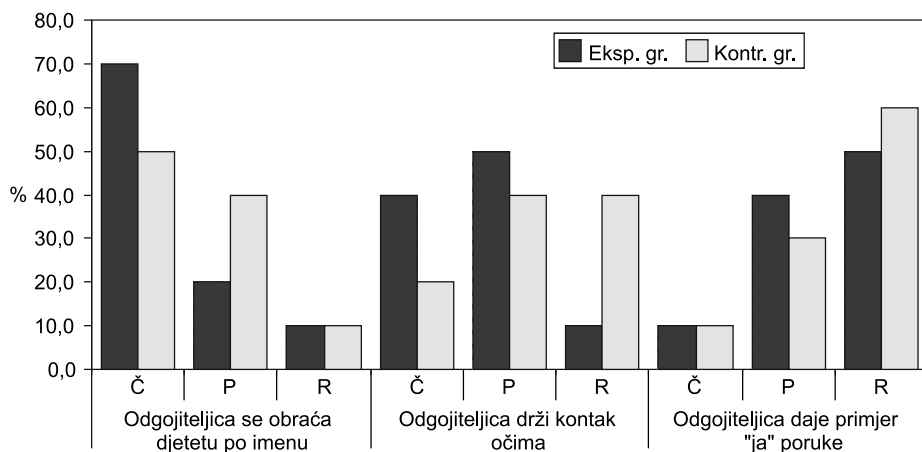
Analiza rezultata o komunikaciji odgojiteljica s djecom tijekom odgojno-obrazovnog procesa u predškolskim ustanovama pokazuje jasne razlike u interpersonalnoj komunikaciji, ovisno o metodi poučavanja koja se koristi u eksperimentalnoj i kontrolnoj skupini.

- Koristi li se odgojiteljica dječjim imenima, primjenjuje li kontakt očima ili govori djeci što učiniti pomoću “ja”, ili ne, za vrijeme interpersonalne komunikacije u obrazovnom okruženju od velike je važnosti za stvaranje međuljudskih odnosa. (Graf 1.) Ovim značajkama komunikacije u odgojno-obrazovnom procesu pokazuje se poštovanje za individualnost djeteta.

U svijetu obrazovanja, na raznim razinama, često postoje instance kada učitelj daje upute djetetu s “ti” (na primjer “ti blizu prozora”, “ti u crvenoj košulji”, “ti u trećem redu” i sl.). Prema našem istraživanju, na žalost je istina da se takve stvari još uvijek događaju u predškolskim ustanovama. Istina je da odgojiteljice obično govore djeci koristeći njihova imena, ali je tipično da postoje primjeri kada učitelj pokušava nazvati dijete po imenu, ali koristeći ime prijatelja, umjesto njihova, što nije dobro iskustvo za dijete.

Postoje rijetki primjeri odgojitelja koji se približava djetetu, razgovora s njima, ali ni jednom ih ne zove po imenu.

Imajući na umu važnost kontakta očima za učinkovito interpersonalno komuniciranje, na temelju statističkih podataka utvdili smo da to postoji, ali ne na zadovoljavajućoj razini. Iako je eksperimentalna skupina superiorna, ipak smo

Graf 1. Komunikacija odgojitelja sa djecom - imenima, kontaktiranje očima i "ja" porukama

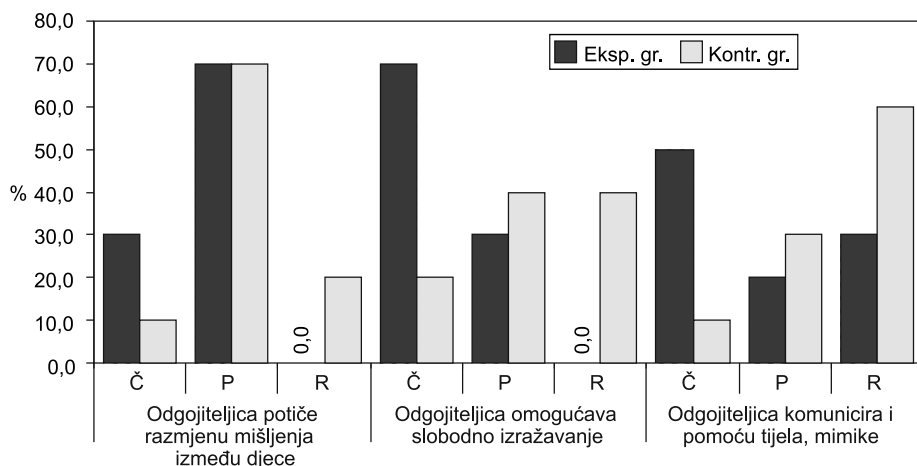
primijetili da čak i u toj skupini, većina odgojitelja samo ponekad održava kontakt očima s djetetom. Time mislimo da su oni gledali, ali ne fokusirano (tj. odgojiteljica, dok je razgovarala s djetetom, provjeravala je ostalu djecu, vidjevši; gledala je na razne materijale; tražila nešto u ormaru ...).

Rezultati istraživanja pokazuju da u eksperimentalnoj i u kontrolnoj skupini odgojitelji često ne daju djeci upute pomoću "ja" poruke. To pokazuje da komunikacija između odgojitelja i djece nije uvijek bliska.

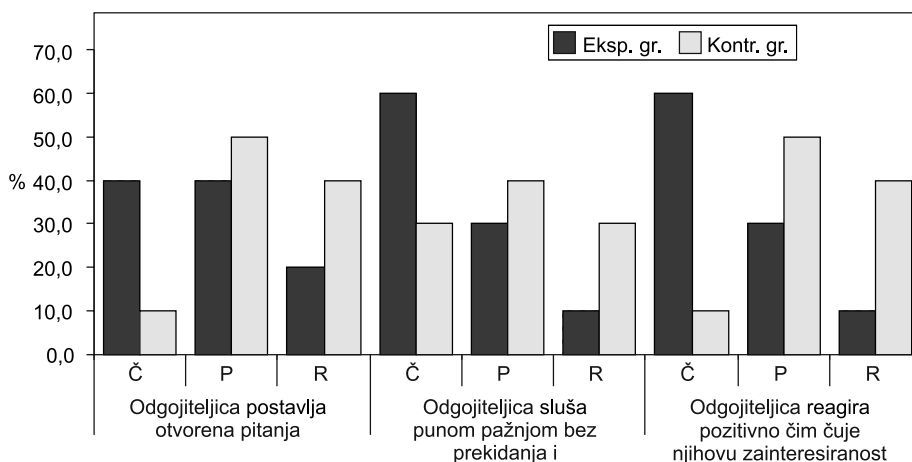
- Poticanje razmjene ideja, mišljenja i znanja, stvaranje mogućnosti za slobodno izražavanje, kao i stvaranje mogućnosti za neverbalnu komunikaciju od strane odgojitelja važni su pokazatelji učinkovitog interpersonalnog komuniciranja. (Graf 2.)

Iskazivanje ideja, mišljenja i znanja odgojitelji ne ohrabruju dovoljno u izravnoj komunikaciji s djecom. U obje skupine istraživanja rezultati pokazuju da se u 70% slučajeva djeca potiču da ponekad razmijene ideje, mišljenja i znanja s jedni s drugima. Prikazano je kad odgojitelj daje zadatak grupi i potiče da se govori o tome. Npr. u području umjetnosti, dok crtaju primjer obiteljske proslave, učitelj potiče djecu da podijele svoja iskustva oko proslava, obiteljskih odnosa, starosti ljudi itd.

Primijećeno je da među odgojiteljima postoje posebne razlike u stvaranju mogućnosti za slobodno izražavanje i slobodnu komunikaciju. Statistički rezultati pokazuju da je eksperimentalna skupina povoljnija u usporedbi s kontrolnom u ovom aspektu interpersonalnog komuniciranja. To je posljedica ideje da su neistrenirani odgojitelji skloni misliti kako se tamo gdje nema tišine ništa ne radi, dok odgojitelji iz eksperimentalne skupine vjeruju da postoji konstruktivna buka, tzv. podnošljiva buka rada, i cijene slobodno izražavanje i komuniciranje kod djece.

Graf 2. Komunikacija odgojitelja s djecom - poticanje dječje ideje, sloboda izražavanja i govor tijela odgojitelja

Graf 3. Komunikacija odgojitelja s djecom - otvorena pitanja, slušajući djecu

U vezi s ovim aspektom odgojiteljeve komunikacije statistički podaci pokazuju da se u eksperimentalnoj skupini odgojitelji koriste neverbalnom komunikacijom mnogo češće nego odgojitelji u kontrolnoj skupini.

- Postavljanje otvorenih pitanja, pažljivo slušanje djeteta bez prekida, kao i slušanje iskaza djetetovih interesa od strane odgojitelja vrlo su važni aspekti interpersonalne komunikacije za odgojitelje, gdje oni dobiju velike količine informacija na osnovi kojih mogu uspješno organizirati i planirati aktivnosti tijekom odgojno-obrazovnog procesa. (Graf 3.)

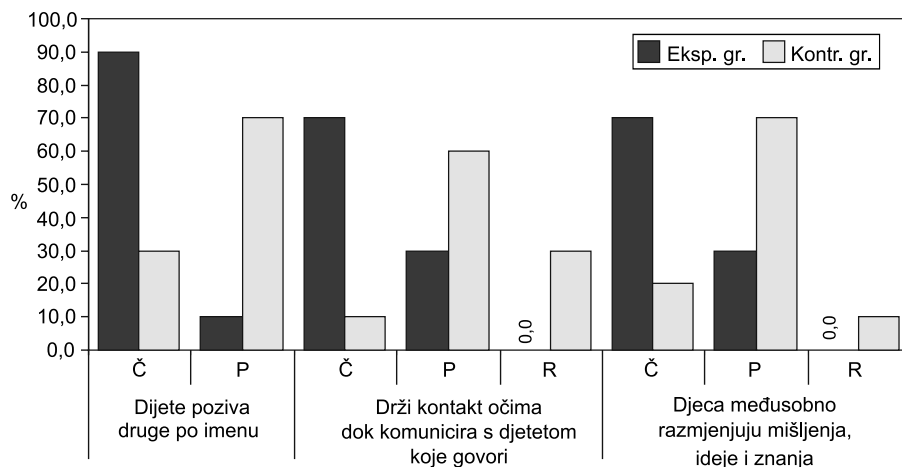
Rezultati pokazuju da postoje značajne razlike između odgojitelja iz dviju istraživačkih skupina. Mnogo su pozitivniji i ohrabrujući za eksperimentalnu skupinu, ali s obzirom na važnost tih pokazatelja za interpersonalnu komunikaciju, podatci pokazuju da i u kontrolnoj ima prostora za poboljšanje. Takvi rezultati moraju biti kontekstualizirani činjenicom što su dugo vremena naši odgojitelji smatrali kako u procesu odgoja i obrazovanja njihov položaj treba biti dominantan, i, štoviše, da su oni glavni izvor informacija, pa su morali biti slušani, a ne slušati. Trend mijenjanja takve prakse programima usmjerenima na dijete treba se svakako poticati.

KOMUNIKACIJA IZMEĐU DJECE TIJEKOM AKTIVNOSTI U PROCESU ODGOJA I OBRAZOVANJA

Komunikacija između djece u dvije skupine s različitim obrazovnim pristupima također odražava zamjetljive značajke svake od njih. Pokazatelji kvalitete interpersonalne komunikacije su mnogo više zastupljeni u eksperimentalnoj nego u kontrolnoj skupini. (Graf 4.)

U eksperimentalnoj skupini u 90% slučajeva djeca često nazivaju drugu djecu po imenu. To proizlazi iz prakse vidljive na skoro svakom jutarnjem sastanku, kada se djeca predstavljaju (dajući informacije o sebi i onima blizu njih), a zatim kažu koji je prijatelj na njihovoj desnoj, a koji na lijevoj strani. Takvi oblici igranja stvaraju bliskost između djece.

Rezultati pokazuju da je kontakt očima tijekom komunikacije između djece također vrlo različit. Takvu razliku u kontaktu očima omogućuje fizički položaj djece tijekom aktivnosti u prostoriji. Dok u eksperimentalnoj skupini djeca za

Graf 4. Promatranje komunikacije među djecom - koristeći imena, kontakt očima, razmjene ideja i znanja

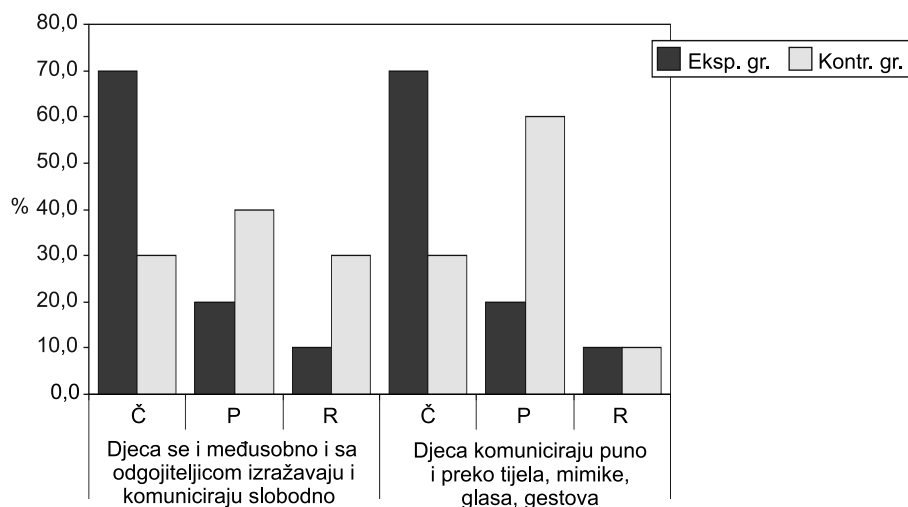
vrijeme nastave sjede u krugu, u kontrolnoj skupini djeca obično sjede jedan iza drugog, što otežava kontakt očima tijekom komunikacije.

Iznošenje ideja, mišljenja i znanja između djece je bilo prisutno na različitim razinama u obje istraživačke grupe. Primjetna razlika u rezultatima vjerojatno je posljedica učenja kroz igru. Spontana igra u eksperimentalnoj skupini u skladu je s dječjim interesima i znači da je razmjena ideja, mišljenja i znanja ovdje prirodnija i bogatija.

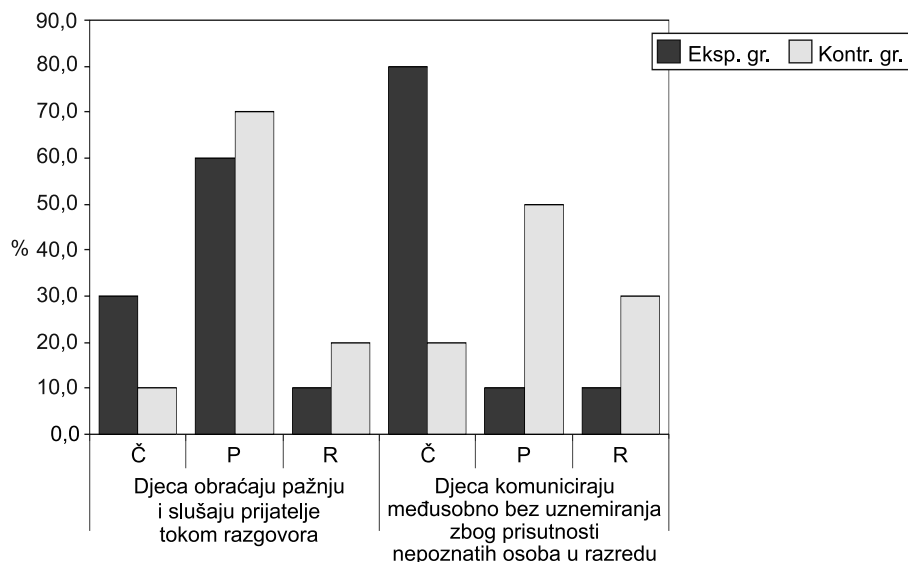
Komunikacija djece govorom tijela, gestama i tonom glasa tijesno je povezana s dječjim izražavanjem i slobodnom komunikacijom djeteta s odgojiteljem. (Graf 5.) Pronašli smo i korelaciju između ta dva pokazatelja.

Iako bi to omogućilo djeci da izraze sebe i rade u skladu sa svojim interesima i željama, dječje slobodno izražavanje i komunikacija između njih u njihovom obrazovnom okruženju ne događa se često u kontrolnoj skupini, jer “bi to izazvalo anarhiju u razredu”. Ovi rezultati se jako razlikuju u eksperimentalnoj skupini, u kojoj se provodi program usmjeren na dijete. U kontrolnoj skupini ne samo da nedostaje dječje slobodno izražavanje i komunikacija između djece, nego i govor tijela, geste i ton glasa što nužno dovodi do posljedica po jasnoću i bogatstvo interpersonalnog komuniciranja između djece.

U promatranju eksperimentalne i kontrolne skupine moglo se vidjeti da djeca često nisu pažljiva ili ne slušaju svoje prijatelje dok komuniciraju. Vjerujemo da je to posljedica njihove egocentrične prirode i ograničenih vještina u održavanju pozornosti. Statistički rezultati također pokazuju da su djeca u eksperimentalnoj skupini puno pažljivija i da slušaju svoje prijatelje dok razgovaraju. Vjeruje se da je pažnja veća i da oni slušaju pažljivije, jer se dječji interesi poštuju i usklađuju i često su zajednički za više njih.

Graf 5. Promatranje dječje komunikacije tijekom učenja

Graf 6. Promatranje komunikacije djece tijekom aktivnosti u učionici

Prisutnost nepoznatih osoba može uznemiriti djecu, što može utjecati i na interpersonalnu komunikaciju. U eksperimentalnoj skupini djeca komuniciraju jedni s drugima bez obzira na prisutnost stranaca u razredu mnogo češće nego u kontrolnoj skupini, gdje prisutnost nepoznatih osoba prekida sve oblike komunikacije u razredu za znatno vrijeme.

ZAKLJUČAK

Tijekom istraživanja zaključeno je da program usmjeren na dijete razvija, obogaćuje i podiže kvalitetu interpersonalne komunikacije između djece, kao i između odgojitelja i djece.

U programu usmjerenom na dijete:

- Djeca i odgojiteljice obično pozivaju djecu po imenu i gledaju jedni drugima u oči mnogo češće nego u kontrolnoj skupini, čime se stvara potencijalan interpersonalni odnos za komunikaciju.
- Sloboda izražavanja u komunikaciji između djece i odgojiteljice i djece, kao i mogućnost razmjene međusobnih ideja, mišljenja i znanja pridonosi bogatstvu i raznolikosti informacija koje posjeduju.
- Dječja interpersonalna komunikacija, kao i komunikacija djece s odgojiteljicama, koristeći govor tijela, geste i ton glasa, čini davane i dobivene informacije mnogo bogatijima, jasnijima i preciznijima, što znatno pomaže u razumijevanju informacija.

- U međusobnoj komunikaciji, u načinu koji odgovara njihovom razvojnom potencijalu i karakteristikama njihove dobi (ograničena pažnja i egocentrična priroda), djeca pažljivo slušaju svoje prijatelje dok pričaju. Ova važna interpersonalna komunikacijska spretnost znači da ima manje nesporazuma u komunikaciji.
- Kada odgojiteljice komuniciraju s djecom, postavljajući otvorena pitanja, dobiju potpunije i točnije informacije o razvojnom potencijalu djeteta, kao i o njihovim interesima, željama i - najvažnije - razvojnim potrebama, što im pomaže u kvalitetnijoj komunikaciji.
- Davanje primjera s “ja” porukama dobar je primjer za izražavanje vrijednosti, želja, potreba i psihološkog stanja (samo-izražavanje), što stvara psihološku bliskost koja vodi i do stvaranja socijalnih odnosa i prevladavanje predrasuda između različitih kultura.
- Djeca komuniciraju s drugom djecom bez uznemirenja zbog prisutnosti stranaca, što sugerira njihovo fokusiranje i predanost u interpersonalnom komunikacijskom procesu.

Preporuke

- Programi usmjereni na dijete trebaju dobiti više mjesta u obrazovnim ustanovama za rano djetinjstvo.
- Treba kontinuirano organizirati trejninge za obuku odgojitelja u učinkovitoj provedbi programa usmjerenih na dijete.
- Valja planirati izradu programa rada za posebne predmete/tečajeve u okviru sveučilišta koji će pomoći u stručnom usavršavanju i širem obrazovanju radne snage te razvijanju međuljudske komunikacije u obrazovnim kontekstima.
- Treba nabaviti literaturu i profesionalne resurse za profesionalni kadar za niz tehnika koje će unaprijediti razvoj interpersonalne komunikacije.

Pitanja za raspravu

- Posebna studija utjecaja konkretnih metoda za razvoj kvalitativne interpersonalne komunikacije
- Studija utjecaja različitih kultura u obrazovnom kontekstu tijekom procesa razvoja interpersonalne komunikacije
- Studija mogućnosti upravljanja konfliktnim situacijama od strane odgojitelja/nastavnika razvojem interpersonalne komunikacije
- Studija razvoja interpersonalne komunikacije u adolescenciji.

LITERATURA: vidi popis literature u inačici članka na engleskom jeziku